320 (9)

K13/21 F. Vilakazi. 1/16

1-16*

PP. 1-16
3/215-320(9) 3½p (6/6) 68 K13/21 F. Vilakazi 1/16

indexed

Amacala okubulala umuntu ebaKhumvini naba Thembu:

320 S/13 DA typed 13.10.39.

Umuntu namhlanjena kasabulawa uma enile njengakagala. Lomthetho wokubulala abantu amakhosi ase makhumvini nawase ba Thenjini awu bona kwazulu kuyena utshaka belu. Umaumuntu enile waye ebizelwa esigcawini kuyothetwa icala lakhe uma kufumanise ka ukuthi wonile lawo uttu usezo bulawa. Amakhosi ayefumanisa ukuthi iyona kuyi ndlela engcono yoku ncipisa izigangi. Yingako abantu abaningo babe yizi gwelegwele namazinhu. Umuntu owabe Othi angabulala omunye abese ebaleka uma ebona ukuthi kuyicala. Usezophenduka izimuzimu

320 Umafuthi ebona ukuthi
uyigwala useze baleka
ngoba ngelinye ilanga u
zobulawa. Kwakukhona
ibutho lokuthetha ama
cala, leli elinye kungelo
ku bulala abalahlwe ama
cala abo. Phela amaca
la lana ayedlulana na
wo njengoba nanamhla
njenga besedlulana. Umuntu
ubebulawa uma efuma
niseka ethakatha, nama
nga awenzileyo. Abanye
ngalo babe bulawela lize
njena kakhulu kubusa
ku Phakade Inkosi yama
cumu no Boza inkosi yaba
Thembu. U Beletwa Phambi
kwenkosi umuntu uma
egambe amanga. Inkosi
nebutho lokuthetha amaca
la isizengweba. Uma efu
maniseka ukuthi unc
cala useze bizelwa aba
bulali (ibutho) ngalo

320 komuntu waye ngafi yedwa
waye bulawa nomuzi wakhe
wonke impela ngoba kwe
sabwa uhlobo olubi. Kuzo
lti impahla yakhe idliwe
iyona inkosi leyo. Kodwa
nanhlanjena akusengiwa
yingako sekufumaniseka
abantu abaningi benga
lungile ngoba inkosiphu
ma ethangeni: Kuthena
kusa kusa u Loza Umafa
ka mashwa waphuma nempi
yakhe ngoba wayeyi nduna
Inkulu kwase kwela uku
ba bangobe, kapha kade be
yohlasela khonza eQudeni
kwa Sithole. Base bebuya
nezinkomo abazidlile kwathi
ukuba u Mafa afike ku
Loza wase eveza izinkomo
ezimbalwa enkosi waye
eqamba amanga wathi
ukuphela kwazo izinkomo.
Kuthena kunjalo inkosi
yawu thola umoyana ukuth

320 Umafa ugamba amanga.
Yase iphakla impi yokuba
abulawe ebusuku kanye
nomuzi wakhe umafa
Umafa lona waehletshelwa
u Umamwoza ukuthi inkosi
izothumaz impi izokubulala
namhlanjena ebusuku. Wse
bopha naije ngalolo busu
ku waehamba nakokonke
okwakhe u mafa nempuyo
yakhe imbala wahambanaye
Iumafa. Ithena ifika impi
ayabe isamubona ukuthi
useshonephi. Enyefuthu indla
ba eyenzeka kubusa yena
u Isoza kuthena izinya ezaze
lapha impi inkosi Yazi bija
ukuthi kuhle zizokuwe lapha
u Mfunda awaye ngaguli. Sezona
ya amathambo zithi uyagula
impela kufuneka elaohlwe impela
Kwaku cetolwe inkosi nga
makomu lokuukwenza. Yayi
funa ukubona ukuthi zelapha
ingqiniso yini.

Usethi umna ebona u
kuthi ziyabeda usethi azi
bulawe. Kwasala inyanga
yempi yona eyaphumelela
ukuthi akaguli lomuntu
uyaphila. Elinye icala lo
kubulala umuntu lali·
libi impela ngoba umuntu
uma efumanisiwe wayebu
lawa kabuhlungu impela.
Phoke nanamuhla njena uyo
fumanisa ukuthi phakathi
kwa macumu nama Shembe
umuthakathi akakabi bikho
kanti kuma khohwa aba
thakathi sebande kabi imp
ella. babulalana bodwa
ngendaba yomona. Ukutha
katha kona kuyinto ekhona
uma umuntu naye ekuthe
mba. Ngiluwane lezi abazi
qubelayo abathakathi zikhona
ngempela zona. Nomuntu wo-
kudlisa ukhona nowakhu
lumba umuntu. Izinto nami
engike ngazi bona kubantu

320 Abathakathi laba baha
mba ebusuku bengabonwa
muntu. Futhi abe mbathu lu
tho uma beyathakatha ba
hamba ngonuzimba. Aba
hambi bagonde bahamba
nyova ngomanthotwana. Noma
be gibele isilwane sentabala
ngibela nyova babeke nge
sinwa bona sona sibeke
ngaphambili: Phela naso
sisuke sesa fundiswa
abanini baso abathakathi.
Abathakathi banohlanga
kubona abalugcabayo aphu
me noma engasathandi u
kuphuma. Phela usuke engi
wa uhlanga lolo olukuye
na. Umfana noma intombaza
ne bayi: hlaba uhlanga
isencane impela kuthi u
ma isikhulile bese imikhu
amakhubalo ngimsizi uku
ba nayo luyasbise uhlanga
lunga vumi ukuba maye
lale ekhaya. noma ingazi nye

320 ukuthi iyaphi isizo hamba
eye emuzini ezula, zulepha
adle. Umajila uminthakathi
omukhulu wafumanisewa
emuzinipha Kukula ndlela
ebusuku. Kuthena umna
kubuzwa ukuthi ufumani
wathi naye akazi ukuthi
yini emenza ukuba ahamb
le yonke imizi yabantu nje
na futhi ebusuku. Abantu
benkosi basebe phelile
u majila nenkosikaziya
khe. Kuthe umna lesese kala
leni washo ukuthi akayedwa
unenkosi kazi yakhe. Phoke
wayesethi kuhle ukuba aba
ntwana bakhe bakhishwe
uhlanga olubazulisayo kwa
buzwa ukuthi Lukuphi wali
khomba. Phoke babulawa
boba bili nayo inkosi-
kazi yakhe zonke nezingane
zakhe zabulawa. Nsekho
mba nemikhovu yakhe la
pho ikhona. Imikhovu aba

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

320 asebafa bayaxuswa e
nyathuneni uma bazando
kufa. Kuvusza isithunzi
somuntu. Sikhulumeneko
wa siklulunya ngokuthe
fula. Yonake idlla amavo
vo njinge ngulube. Ufufunya
ne lolu obolugawele izwello
nke iyona umkhovu. Aba
kugala babe ~~yohlel~~ yifihla
emahlathini wase mawenі
ilandwa kusihlwa i buye ijo
vallelwa. Abamanyena ba
yi mbela phansi. Eyama
nyena ezacile kuncyakwu
qala ngoba ayitholi ukhu
thokozа idlalе. Kwathi uSi
khosane ukufakazela
lomuntu kancane. USikho-
sane lona uzaka máma
uthe uma efika wathi
"Mulamu wami sengiba
qedile abantu" wathi, "Bengi
ye eMamzamnyáma ngelande
imikhovu embili hlona kwa
Sithebe." Wathi, uma ethi uya

320 khombisa wa khuza u
mhlola uma. Kwathi ngoba
naku ngisiyeni kwese ku
yabaleka okhuyimukhovu ka
Sikhosana. Akalalanga kwe
thu ngalelo langa. Umama wa
vukwa umoya kwacishe uku
sa. Phela izinyoni lezi zinenumo
ya. Wahamba engavalelisanga
uSikhosana. Loku akuyona inga
nekwane iqiniso"

Abantu besaba ukungena
emngodini yemi khovu kama
jele. Bayi Ishisela phakathi
yafela Skhona uma besho.
Phela uma umuthakathi ezo
qhela imfene imithi ushese
ayilungise ngoba ~~phela~~ ipha
twa ngemithi ukuze nayo itha
mbe futhi ilungele konke uku
thakatha. Uzothi Umuthaka
thi uma ebona ukuthi uye
saba ukuvovuzela umuthi
yena bese ethuma yona
imfene yakhe nyovovuzela.
Futhi uma kuhlona okungi

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

320 imfene ayiyi. njalo kuhlo
elwa ngaye nokuthi abantu
sebelelle yini kulowo muzi
Kukhona futhi umuthi wo
kulalisa abantu maseshaya
ne. Kuze kube namhlanjena
kuvamile ukuba abantu
bamelamele umthakathi
kumbe eyedwa ehambaze ku
mbe ekwelele yona imfene
Uma sebesabela abantu ko
mutshe umuzi kuye kuthi a
thwe. Izinsizwa zigo geza ka
hle imikela emini zigeze nezi
nduku zazo namabeshu azo
kuthe umthakathi angabezwa
nge phunga lomulilo. Kwesi
nye bazimuthelela izintelezi
bazungeze umuzi. Kuthi uma
umathakathi eza bambone
bese bethula bonke. Kuthi
phela ugijima abuye ame
agalaze, egijima njovana.
Uzothi umhla ephakathi kwe
kuhlanganisa zonke izintuba
abezi thuyelwe yena ukub

320 Angene Ususego banjwa/. asi we enkosini; nanhadodaa melele lawo macala. Kuzoba zwabonke abantu ukuba mabazo mubona. Usego bu lawa nomunye wakhe wonke. Yenake uzojojwa ngezinti inga mudidini zigobunde ngomdalo mo. Aze afe enziwa njalo anga nikwa thuba lokuba kwenziwa ibutho lokubulala. Kokunye kufakwe insimbi eziko eshisa ya usego banjwa afakwe yo na insimbi leyo ngemuva emudidini ashe afe masusha ne. Pheku ngenzeki ukuthi umthakathi angabanjwa noma manjena asehlu ba njena umthakathi, ngoba abantu Sebe saba manje. Bathi noma bemubona ba baleke. Futhi abasa naki ukumulalela ebusuku umntakathi. Nezithelezi aba sazengi. Nomthakathi usege adele yena azihambele.

320 Umthakathi bekungendoda
yaluthlo ngoba ubehlala
enovalo njalo. Nabantu be
be mesaba umthakathi.
Ubehlalisa okwe zindlali
ezazandile ngesikathi si
ka bozza noPhakade. Nezindlo
li umazibanji we bezi bula
wiswa okwakhe umthaka
thi. Kwakwe saatsha ukuthi
umthakathi uzothakatha
inkosi. Bona abathakatha
emizini wenkosi bebe ngada
buli ngoba phela inkosi ine
zinyanga zomuzi wayo ezela
pha wempi. Ezinye noma
bezinga hlali emuzini wenko-
si, kodwa beziwenza umuthi
nsuku zonke. Zwonnike izinee
ku ukuba zicele umuzi we
nkosi malanga onke. Beku
khona nebuthlo eligcina umu
uzi wenkosi. Emathunzini
ibuthlo lokubulala bekuwop
hunyza. Kuba Thembu ku
magcinana.

320 umakula nays wabanjwa
eyothakatha Emmzini wonkosi
Kodwa lommuntu kwakuwumu-
na. awaye nebutho lokubula-
la aba thakathi. Kuthena
uma esegamwa waganwa intombi
yomthakathi. Uyena waye
ngeyena impela umthakathi.
Kuthena ngelinye ilanga ele-
le kwathi inkosi kazi yakhe
yamungcaba elele. uthena e-
vuka uwezwa kushoshozela.
Wayekade edakiwe. usethi
kukosikazi wakhe "nguyaboni
a ngilimele" ngizwa kuyasho-
shozela lapha ngemuva inkosi
kazi inganaki nyina. Naye
futhi uthule. Isimelapha iko
sikazi intombazane kasiphetha
usiphethu lona waye eelwa.
Phoke uyise ka makula, wa-
ye ngayi Yuni intombi ka siphethu
Kuthena uhuba afuma
nawe emmzini wenkosi use-
ma nyina. Sekuphumma ince
ku Yenkosi uumbona emile

320 Iyabuza ukuthi ufunani
Oaphayuthi, kuthi, "aagize la
pha. Futhi akungiqali" Inkosi
isithi kuhle kubizwe izinya
nebala zifika ngakusasa
Sezimelapha sekufunmanise
ka ukuthi inkosikazi lena yay
ngaka gedi ukummulungisa
uBetthi uma esesindile use
wazidakisa inkosikazi; isithi
iphundaloko kanti uyezwa
manjena usequka ithema uma
isiqede ukungcaba inkosika
zi, isithi ithatha umuthi use
vuka uthe ethi wenzani yase
iphandle. Ithena ethi Axosha
yena umkhakhe kanti sewu
hise. Sekuphuma wonke umu
zi izinisizwa zimuxosha wege
uyena. Uxosiwa enkosini
ubekizelwa abantu negungane
kuthiwe mazi zenzele ezikhu
thandayo kuyena. Kwase
kubawa ilangabi lomuli
lo usesluswa ebolhiwe iza
ndla nezinyawo. Intombazane
ayabe isabonwa njalo njena.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

320 uPhakade naba-thakathi
uthena ukubona ukuthi
amazimu avimbezele. waye
esethi kuhle ukuba amazi
mu anikwe abathakathi
ngoba sebe hluphile. Uwaku
khuhle abathakathi bazwis
we ubuhlungu. bakhishwa
amehlo bebekhile. bese besi
wa kwa nkatha. Kundawo
lapho amazimu ayade khona
eMashunga. Kodwa aye nga
sandile ka kakhulu ayesebe
lekile amaningi. Amazimu
adaputhi, ase ebuya edla bona
abantu benkosi. Inkosi isi
thuma uLukwazi ibutho uku
bulala wona amazimu. Sebe
wabulala amanye. amanye
abaleka impela. Ukuphela
kwawo impela amazimu.
Ngaphesheya ko Tugela No 9
sihaka iwaye ngawa funi ngoba
ayinciphisa abantu bakhe
noMathalisi wahlupheka impe
la. abantu bakhe baphela

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

320 Umatise inkosi yamngwana axoshwa uMoshesh e Transvaal. Uyena futhi umoshesh owabutha ibutho ~~loz~~ lamazinu, asuke onke abaleka akwela lona undi.

Lendaba izekwa u Mfushane Mvelase. Ibutho lakhe Izinyosi. Kodwa unoyisekazi oyena owaye mtshena lendaba. Wase Bathengini

End. S. 320

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.